

Doğmatizm ve Ahlâkî gelişim Düzeyi Arasındaki İlişki

HALİL EKŞİ

ÖZET

Başkalarının görüşlerine ve farklılıklara saygı ve ahlâklığın iç bir motivasyona dayalı olması önemli insanî erdemlerdir. Esasında bunlar demokratik ve sivil bir yaşam içinde hayatî öneme sahip prensiplerdir. Bu çerçevede bu iki prensibin *mücessemleşmiş / operasyonize edilmiş yapıları* olan demokratik-dogmatik tutum ile ahlâkî gelişim değişkenleri arasındaki ilişkinin test edilmesi mevcut çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesinde öğrenim görmekte olan ve rastlantısal örnekleme yolu ile belirlenen 232 öğrenciye (126 erkek, 102 bayan) Kişisel Bilgi Formu, Ahlâkî Yargı Testi ile Dogmatizm Ölçeği uygulanmıştır. Cinsiyete göre dogmatizm ve ahlâkî yargı arasında fark bulurken algılanan gelir düzeyi ile eğitim görülen bölüm bir farklılık oluşturmamıştır. Yine çalışmanın asıl tezi doğrulanmış, dogmatizm ile ahlâkî yargı arasında ters yönlü ve kuvvetli bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler

Ahlâkî Gelişim, Ahlâkî Yargı, Demokratik Tutum, Dogmatizm, MJT.

Başkalarının haklarını hiçbir beklenti içinde olmadan savunabilme ve farklılıkları tolere edebilmenin yüksek düzey bir ahlâkî gelişim düzeyi ile alâkalı olduğu açıktır. Bireysel çıkarların ve çevresel beklentilerin ötesinde temel insanî değerlerin merkeze alınmasını ifade eden bu perspektif pek çok disiplin açısından ortaya konulabilir. Ahlâkîlik (morality), *doğasının ne olduğu, nasıl kazanıldığı, evrenselliği, kültürel ve tarihsel çeşitlenmesi* ve benzeri sorularla psikolojinin hep gündeminde tuttuğu bir konudur (Cesur, 1997).

Psikolojik açıdan ahlâkîlikten (morality) kastedilen kişinin davranışlarının belirli sosyomoral normlara uygunluğu veya bu davranışların ahlâken iyi motif ve duygularca belirlenmesiydi. Davranışçı veya duygusal (affective) bu yaklaşıma son zamanlarda meydan oku-

yan yaklaşım bilişselgelişimsel bakış açısı farklı bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Bu yaklaşıma göre yukarıdaki kriterlerin yanı sıra ahlâkîlik, kişinin bir durumda ahlâkî uygulamaları görebilmesi ve ahlâkî kural ve prensipleri somut durumlara uygulaması yeteneğine bağlıdır (Lind, 2000). Bu çerçevede ilk çalışmaları yapan Piaget, ahlâkî gelişimin anlaşılmasında çocukların kuralları nasıl anladığının ortaya konulmasının önemli olduğundan bahsetmektedir. Piaget, çocukların kuralların değişmez olduğuna inandıkları ve otoriteye itaatın esas olduğunu düşündükleri *dışsal kurallara*

bağlılık dönemi ile kuralların değişebileceğine ve niyetin önemli olduğunun farkına vardıkları *ahlâkî özerlik dönemi* olmak üzere iki dönemden geçtiğini söylemektedir (Bacanlı, 2003; Senemoğlu, 2003).

Psikolojide hâlâ en baskın olan ahlâkî gelişim teorisi Kohlberg'in çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Kohlberg'e göre ahlâkî gelişim düzeyini belirlemede kullanılacak temel kriter, çeşitli dikotomik durumlar karşısında kişinin doğru veya yanlış hakkında yürüttüğü muhakeme biçimidir. Kohlberg yirmiden fazla ülkede yürüttüğü yoğun çalışmalar sonucu aşağıda detaylarını bulacağınız altı basamaklı evrensel ahlâkî gelişim teorisini geliştirmiştir. Bu aşamalar *gelenek öncesi düzey*, *geleneksel düzey*, *gelenek sonrası düzey* olarak üç düzeyde değerlendirilmektedir.

Gelenek öncesi düzeyde çocuk iyi ve kötü, doğru ve yanlışın kültürel kurallarının ve etiketlemelerinin farkındadır. Bu düzey iki basamağa ayrılır. *Birinci basamak* ceza ve itaat yönelimi olarak adlandırılır. Bu basamakta eylemin insanî anlam ve değerine bakılmaksızın cezadan kaçınma ve güce sorgulanmaksızın uyma davranışın haklılığını oluşturur. *İkinci basamak* ise araçsal ilişkiler yönelimidir. Doğru eylem, kişinin kendi ihtiyaçlarını ve bazen başkalarının ihtiyaçlarını tatmin ettiği eylemdir. *Geleneksel düzeyde* kişinin ailesinin, mensubu olduğu grubun veya milletin beklentilerini karşılama doğru veya yanlışın kriteri olarak alınır. Bu düzey de iki basamaktan oluşmaktadır.

dır. Üçüncü basamakta kişiler arası uyum veya *iyi çocuk tatlı kız* yönelimi vardır. Burada iyi davranış başkalarını memnun eden ya da yardımcı olan ve onaylanandır. Kişi *iyi* ve *tatlı* olarak başkalarının onayını kazanır. *Dördüncü basamakta* ise kanun ve düzen yönelimi vardır. Bu basamakta otorite, sabit kurallar ve sosyal düzenin sürdürülmesi yönelimi mevcuttur. *Gelenek sonrası düzeyde* ise ahlâkî değer ve prensipleri ortaya koymada grupların ve kişilerin otoritelerinden bağımsız açık bir çaba vardır. Bu düzey de iki basamaktan oluşur. *Beşinci basamakta* toplumsal sözleşme yönelimi vardır ve doğru davranış; bütün toplum tarafından yapılan değerlendirmelerle üzerinde mutabakat sağlanan genel bireysel haklar ve standartlar ile tanımlanır. Kişisel değer ve düşüncelerin göreceliliği ile mutabakata ulaşmak için gerekli prosedürler hakkında açık bir farkındalık mevcuttur. Yasallık temel olmakla birlikte rasyonel değerlendirmelerle bunların değiştirilebileceği bakış açısı bu basamağı betimler. Yasal alanın dışında özgür irade ve sözleşme yükümlülüğün bağlayıcı elementleridir. *Altıncı basamakta* ise evrensel etik prensipler yönelimi mevcuttur. Bu basamakta doğru davranış mantıkî idrak, evrensellik, ve tutarlılıkla tebarüz etmiş kişinin kendi seçimi olan vicdanî kararı ile tanımlanır (Detaylı bilgi için bkz. Lind, 2000).

Arştırmanın diğer değişkeni olan dogmatizm birey tarafından öncelik verilen belirli düşüncelere ve ideolojilere herhangi bir şüphe ve eleştiride bulunmadan kabul etme eğilimi olarak tanımlanabilir. Dogmatik bireyler için tek bir doğru vardır ve onun asla tartışılmasına müsaade etmezler (Genel değer-

Halil Ekşi, Dr.

Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü
halileksi@marmara.edu.tr

Yayınlardan Seçmeler: Sınıfta karşılaşılan davranış problemleri ve bunlara karşı geliştirilecek önlemler, *Sınıf yönetimi* içinde (Edt. M. Gürsel, H. Sarı, B. Dilmaç), Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları, 2004, s. 315-339 ▶ (Milson, A. ile birlikte) Öğretmenlerin karakter eğitiminde yetkinlik duygusu konusunda bir ölçme aracına doğru: Karakter eğitimi yetkinlik inancı skalası (KEYİS) ve Türkçe'ye uyarlanma çalışması, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (4), 2003, 99-130 ▶ (Kulaksızoğlu, A., Dilmaç, B., Otrar, M. ile birlikte) Uyum ölçeği-üniversite formu'nun dilsel eşdeğerlik, geçerlik ve güvenilirlik çalışması, *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 3, 2003, 49-64 ▶ (Durmuş, A. ile birlikte) *Gençler ve karakter eğitimi: Pilot uygulama*, *Gençlik dönemi ve eğitimi II* içinde (Ed. H. Hökelekli), İstanbul: Ensar Neşriyat

lendirme için bkz. Gürses, 2002). Bir anlamda demokratik tutumun tersi olarak kabul edilebilecek bu tutumun daha düşük ahlâkî gelişim düzeyleri ile alâkalı olduğunu ortaya koyan çalışmalar mevcuttur. Örneğin *Rokeach Dogmatizm Ölçeği* ile *Değerlerin Belirlenmesi Testi* kullanılarak seksen bir üniversite öğrencisi üzerinde yapılan bir araştırmada iki değişken arasında olumsuz yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = .33, p < .01$; Nichols & Stults, 1985).

Bu mantık dizgesi içinde mevcut çalışma demokratikdogmatik tutum ile ahlâkî gelişim arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Cinsiyet, algılanan gelir düzeyi ve eğitim görülen bölüme göre bu iki değişkenin farklılık gösterip göstermediği de alt amaçlar olarak belirlenmiştir.

Yöntem

Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini 20032004 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesinde eğitim görmekte olan tezsiz yüksek lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem bu gruptan tesadüfi örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Örneklem grubunu, yedi değişik bölümden (Türk dili ve edebiyatı, biyoloji, fizik, coğrafya, matematik, tarih ve kimya) yaşları 1940 (Ort.=22,35) arasında değişen, 126'sı erkek (% 55,3) ve 102'si bayan (% 44,7) toplam 232 öğrenci oluşturmuştur

Veri Toplama Araçları

Aşağıda bu çalışmada kullanılan ölçme araçları hakkında detaylı bilgi verilmektedir.

Ahlâkî Yargı Testi MJT (Moral Judgment Test): 1977 yılında Lind tarafından *Üniversitede Sosyalleşme Projesi* kapsamında geliştirilmiştir. Proje kapsamında Avrupa'daki çeşitli üniversite-

lerde yürütülen karşılaştırmalı araştırmalarda kullanılabilmesi için Türkçe ile birlikte on iki dile çevrilmiş ve geçerliliği sağlanmıştır.¹

Ahlâkî Yargı Testi (MJT) teorik olarak Kohlberg'in bilişsel gelişim teorisine ve metodolojik olarak Lind'in deneysel ölçek konseptine dayanmaktadır.

Ahlâkî Yargı Testi'ni cevaplayanlar, Kohlberg'in mülakat yönteminden farklı olarak, bir ikilemi (dilemma) yargılamak ve argümanlar üretmek zorunda değildirler. Bunun yerine, var olan argümanla-

rı, bir ikilemin yargılanmasında kabul edilebilirlikleri açısından test ederek yeniden bilişsel işleme tâbi tutmaları gerekmektedir. Yargılanacak argümanlar Kohlberg'in önerdiği ahlâkî yargının gelişim basamaklarına uygundur. Buna bağlı olarak, argümanlar lehte ve aleyhte olmak üzere iki farklı değere göre çözümlenebilir. Bu daha basit bir ifade ile şöyle açıklanabilir: Testi cevaplayan kişi, iki farklı değere göre çözülecek ahlâkî ikilemi (işçiler ve ötenazi ikilemi) okur. İkilemin sonunda bir dizi argümanla karşılaşır. Argümanlar, ikilemdeki çözümü ya haklılaştıran ya da reddeden niteliktedirler. Cevaplayan, sadece durumun ahlâkî değerlendirmesi için söz konusu argümanları ne derece kabul edilebilir bulduğunu ifade etmek, derecelendirilmiş seçenek kümesi üzerinde işaretlemek zorundadır. Sonuç olarak kişinin ahlâkî yargı puanını

Kohlberg'e göre ahlâkî gelişim düzeyini belirlemekte kullanılacak temel kriter, çeşitli diktomatik durumlar karşısında kişinin doğru veya yanlış hakkında yürüttüğü muhakeme biçimidir.

¹ Almanca, İngilizce, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Hollândaca, Fince, Yugoslavca, İbranice, Çekçe, Lehçe ve Türkçe.

gösteren, 0 ile 100 arasında değişebilen bir C indeksi elde edilmektedir. Puanlar yükseldikçe daha üst düzey Kohlbergien ahlâkî gelişim düzeyinden bahsedilebilir.

Ahlâkî Yargı Testi'nin Türkçe'ye uyarlama çalışması için öncelikle pilot araştırma çerçevesinde 1997 yılında Almanya'da yaşayan, Türkiye'de büyümüş ve eğitim görmüş olan değişik meslek, eğitim ve yaş gruplarından Türklere uygulanmıştır (n=62, 32 kadın, 30 erkek). Bundan sonra tercümede bazı değişiklikler yapılarak son şeklini alan test, Türkiye'de çeşitli meslek ve yaş gruplarından kişilere uygulanmıştır. Bu uygulama sonuçlarının da hipotezleri karşılaması ve ölçeğin sahibi Georg Lind'in de hipotezlerin desteklendiğini test etmesi üzerine ölçeğin gerekli istatistikî yeterliliklere sahip olduğuna karar verilmiştir (Ölçekle ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Çiftçi, 2001a).

Dogmatizm Ölçeği: Tolunay (2001) tarafından geliştirilen araç üçü tersten puanlanan 15 maddelik 5'li Likert tipi (1 Kesinlikle katılıyorum 5 Kesinlikle katılmıyorum) bir ölçektir. Dogmatizm puanı on beş maddenin aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmakta yüksek puanlar yüksek düzey dogmatizmi göstermektedir. Ölçeğin altı maddesi Gürses'in otoriteriyenlik ölçeğinden, üç maddesi Rokeach'ın Dogmatizm ölçeğinden, bir maddesi Colifornia F Ölçeğinden, bir maddesi GoughSanford Katılık Ölçeğinden alınmış, üç maddesi ise Tolunay (2001) tarafından oluşturulmuştur. Ölçek daha geniş bir madde havuzundan pilot bir çalışma sonucunda yapılan madde analizide on beş maddeye indirilerek oluşturulmuştur ve güvenirlik için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı 0,67'dir (Tolunay, 2001).

Kişisel Bilgi Formu: Öğrencilerin cinsiyet, yaş, öğrenim gördükleri bölüm,

anne babanın eğitim durumu, algılanan gelir düzeyi ve benzeri demografik bilgilerini belirlemek üzere araştırmacılar tarafından ayrı bir form oluşturulmuş, öğrenciler demografik özelliklerini bu form üzerinde belirtmişlerdir.

İşlemler

Önce araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin özelliklerini betimleyici frekans ve yüzde dağılımları çıkarılmış, ardından araştırmanın amaçlarına uygun olarak şu ilişkisel çözümler gerçekleştirilmiştir: Öğrencilerin dogmatizm ve ahlâkî gelişim çeşitli demografik değişkenlere (cinsiyet, bölüm, ailenin algılanan gelir düzeyi) göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve dogmatizm ve ahlâkî gelişim arasındaki ilişkiyi belirlemek için Pearson Çarpım Moment Korelasyon analizi tekniği. Elde edilen veriler bilgisayarda SPSS programında çözümlenmiş, manidarlığı .05 düzeyinde sınanmış ve bulgular araştırmanın amaçlarına uygun olarak tablolar hâlinde sunulmuştur.

Bulgular ve Yorumlar

Dogmatizm ölçeğinin alt maddelerine ait frekans, yüzde ve ortalama dağılımları Tablo 1'de sunulmuştur. Buna göre en yüksek ortalama katılan üç maddeyi "*Pek çok insan kendisi için neyin doğru olduğunu bilmiyor.*" ($\bar{x}=3,87$), "*Toplumsal ve ahlâkî sorunları tartıştığım pek çok kişi, maalesef gerçekte neler olup bittiğinden haberdar değil.*" ($\bar{x}=3,63$) ile "*İyi bir yaşam sürmek için benimle aynı fikir ve zevklere sahip olan kişilerle yakınlık kurmam gerektiğine inanıyorum.*" ($\bar{x}=3,39$) oluşturmaktadır. Bu maddelerin ilk ikisi açıkça başka insanlara olan güvensizliği hatta içten içe *kandırıldıklarını* ima etmeleri açısından önemlidir. Çalışmanın öğretmen adayları üzerinde yapıldığı düşünüldüğünde ise daha

yapıcı bir yorum olarak *öğretmenlerin toplumsal yönlendiricilik misyonlarına* ısındıkları söylenebilir.

Ahlâkî yargı düzeyine işaret eden c puanının ortalaması genel grup için 16,62'dir. Lind'in, ahlâkî basamaklama yapmak için bu puan ortalamasının otuzun üzerinde olması gerektiğini ifade ettiği düşünülürken düşük bir ortalama olarak karşımıza çıkmaktadır. Yıgmal frekans grubun % 86,4'ünün puanının 30'un altında olduğunu göstermektedir ki % 82'sini otuzun altında bulan Çiftçi'nin (2001b) çalışmasının bulgularıyla örtüşmektedir. Acaba bu düşük ortalama nasıl açıklanabilir? Çiftçi (2001a) bunun toplumsal koşullarımız, siyasal geleneğimiz ve toplumsal öğrenme koşullarıyla açıklanabileceğini düşünmektedir. Bunların kısmi açıklama imkânlarıyla birlikte, gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta var: Kullanılan dilemmalardan birinin katılımcıların kolaylıkla karşı tutum geliştirebilecekleri ötenazi ile alâkalı olması. Kullanılan iki dilemmanın skorları arasında Avrupa ve Kuzey Amerika örneklerinde fazla nispetisizlik bulunmazken özellikle kilisenin etkili olduğu Lâtin Amerika ülkelerinde nispetisizlik rastlanması bu yorumu desteklemektedir (Değerlendirme için bkz. Bataglia, Quevedo, SchillingerA-gati &Lind, 2003).

Bayan öğrencilerin dogmatizm puanlarının ortalamaları erkeklerden anlamlı biçimde düşük bulunurken ahlâkî yargı puanları çalışmanın genel trendine uygun biçimde erkeklerden daha yüksek bulunmuştur (Tablo 2). Kohlberg'e yapılan en önemli eleştirilerden birinin, teorisinin *maskülin* özellikler taşıdığı olmasına karşın kadınların c skorlarında kadınlar lehine anlamlı derecede farklılık bulunmuştur (Değerlendirme için bkz. Walker, 1991). Bununla birlikte eleştirilerin genel olarak Kohlberg'in kadınların şefkat ve duygu merkezli bakış açısını

dikkate almadığı ve tamamen bilişsel muhakemeye dayalı değerlendirmelerin erkekleri avantajlı kıldığında yoğunlaştığını dikkate alırsak bu farklılık aşağıdaki biçimde açıklanabilir gözük-mektedir.

Çalışmada kullanılan ölçme aracının ahlâkî yargıyı sadece bilişsel/motivas-yonel olarak değil bilişsel ve duygusal boyutları aynı anda ölçmektedir. Türkiye'de ahlâkî yargılama yeteneği üzerinde yapılan az sayıdaki çalışma da benzer sonuçlar ortaya koymuştur. Tolunay'ın (2001) 283,

Cesur'un (1997) ise 114 üniversite öğrencisi üzerinde yaptığı çalışmada bayanlar daha yüksek ahlâkî yargı puanına sahip bulunmuştur. Son iki araştırmacının kullandıkları ve Rest tarafından geliştirilen *Değerlerin Belirlenmesi Testi* ile yapılan çalışmaların

metaanalizinde kadınların daha yüksek ahlâkî gelişim düzeyi gösterdikleri bulunmuştur. Cesur (1997) erkeklerin daha yüksek ortalama aldığı çalışmalarda bunun erkeklerin daha fazla rol olma tecrübesi ile açıklandığını ifade etmekte ama tersinin spekülasyon olduğunu ifade etmektedir. şimdilik ülkemiz için bu konudaki genel fotoğrafı görececek yeterli bir *yığılma* olmadığını söylemekle yetineceğiz.² Dogmatizm ölçeği ortalama puanı (x=2,59), ölçeğin orinal formunun geliştirdiği çalışmayla neredeyse aynıdır x=2,60) (Tolunay, 2001).

Dogmatizm ve ahlâkî yargı puanları algılanan gelir düzeyi ile farklılık göstermemektedir (Tablo 3). Yine eğitim gö-

Cinsiyet değişikliğine göre Türkiye'de ahlâkî yargılama yeteneği üzerinde yapılan çalışmalar benzer sonuçlar ortaya koymuştur.

² Bu konuda yapılmış diğer bir çalışma olan Kaya (1997) da bayanlar lehine farklılık bulmuştur.

rülen bölüm, dogmatizm ve ahlâkî yargı puanları arasında bir farklılık oluşturmamaktadır (Tablo 4). Dogmatizm ölçeğinden elde edilen puanlar ile ahlâkî yargı puanları arasında olumsuz yönde yüksek bir korelasyon katsayısı bulunmuştur ($r=.374$, $p<.001$) (Tablo 5). Bu bulgu çalışmanın ana tezi olan dogmatizm ve ahlâkî gelişim düzeyi arasında olumsuz bir ilişki olduğunu doğrular niteliktedir. Tolunay (2001) ile Nichols ve Stults (1985)'ün çalışmalarında da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Rokeach dogmatizmi kapalı inanç sistemine sahip olmakla özdeşleştirmektedir. Kişinin kapalı bir inanç sistemine sahip olmasının bir anlamda kendisinininkinden değişik argümanlara değer verme düzeyini değerlendiren Ahlâkî Yargı Testinde daha düşük puan almasıyla sonuçlanması doğaldır. Test aynı zamanda bir demokratik kişilik testi işlevi üstlenmektedir.

Sonuç

Lind'e göre rasyoneleştirel düşünebilen, sorumluluk üstlenebilen, özgür karar verebilen, karar ve davranışlarının arkasında durabilen otonom bireylerin oluşturduğu toplum ancak demokratik ortamı oluşturabilir (Lind, 1984'ten aktaran Çiftçi 2003). Demokrasilerde özgürlük ve adalet ehil monarkların yönetimiyle değil her birimizin içinde olması gereken ahlâkî prensiplerle korunur. Okul öncesi kurlardan üniversitelerine kadar her türlü eğitim kurumu bu moral gelişimi etkilene kabiliyetine sahiptir. Bu çerçevede dünyanın pek çok ülkesinde ahlâkî gelişimi desteklemek amacıyla akademik eğitim programıyla paralel sosyal sorumluluk, karakter eğitimi, yaşam becerileri adı altında kapsamlı programlar uygulanması hızlanmaktadır (Ekşi, 2003). Hedonizm, çıkarıcılık ve benzeri çağcıl tehditlere karşı insanın kendini koruyuşu yine özünde bulunan içsel ahlâkî gelişim dinamiklerine bağlıdır.

Kaynakça

- Bacanlı, H. (2003). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Nobel Basım Yayın.
- Bataglia, P., Quevedo, T. L., Schillinger-Agati, M. & Lind, G. (2003, July). *Testing the segmentation with an extended version of the MJT*. Poster presented 29th Annual Conference of the Association for Moral Education, Jagiellonian University, Krakow, Poland.
- Cesur, S. (1997). *The relationship between cognitive and moral development*. Unpublished masters' thesis, Boğaziçi University, Institute of Social Sciences, İstanbul.
- Çiftçi, N. (2001a). *Almanya ve Türkiye'deki Türk öğrencilerin ahlâkî yargı yeteneklerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çiftçi, N. (2001b). Ahlâkî Yargı Testi MUT'un teorisi ve Türkçe versiyonunun geçerliliği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 1, 295-321.
- Çiftçi, N. (2003). Kohlberg'in bilişsel ahlâk gelişimi teorisi: Ahlâk ve demokrasi eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1, 43-77.
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79-96.
- Gürses, İ. (2002). Dindarlık ile ilgili tutumlar ve otoriteriyen kişilik ilişkisi. H. Hökeleki (Ed.), *Gençlik, din ve değerler psikolojisi* içinde (s. 71-115). Ankara: Ankara Okulu yayınları.
- Kaya, M. (1997). Kişilik özelliklerinin ahlâkî yargı üzerine etkisi. *Din Araştırmaları Dergisi*, 4, 185-200.
- Lind, G. (2000). The theory of moral-cognitive development: A socio-psychological assessment. In G. Lind, H. A. Hartmann & R. Wakenhut (Eds.), *Moral development and the social environment: Studies in the philosophy and psychology of moral judgment and education* (2nd ed., pp. 11-44). Chicago, IL: Precedent Inc.
- Nichols, D. P., & Stults, D. M. (1985). Moral reasoning: Defining Issues in open and closed belief systems. *Journal of Social Psychology*, 125, 535-536.
- Senemeoğlu, N. (2003). *Gelişim, öğrenme ve öğretim* (8. baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tolunay, A. (2001). *The relationship between religiosity, dogmatism, and moral reasoning*. Unpublished masters' thesis, Boğaziçi University, Institute of Social Sciences, İstanbul.
- Walker, L. J. (1991). Sex differences in moral reasoning. In W. M. Kurtines & J. L. Gewirtz (Eds.), *Handbook of moral behavior and development: Research* (Vol. 2, pp. 333-364). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

The Relationship between Dogmatism and Moral Reasoning

Dr. Halil Ekşi, Marmara University Faculty of Atatürk Education Department of Educational Sciences

Citation

Ekşi, H. (2004). Dogmatizm ve ahlâkî gelişim düzeyi arasındaki ilişki (The Relationship between dogmatism and moral reasoning). *Sivil Toplum (Journal of Civil Society)*, 2 (67), s.197-205

Abstract

Respecting others' opinions and diversities and internally motivated morality seem as basic human virtues. Indeed, in the same time both are crucial for democratic and civil life. Present survey study aims to explore the relationship between democraticdogmatic attitudes and moral reasoning as operationalised constructs of above principles. The sample consisted of two hundredthirty two teacher candidates (126 male, 102 female) of Faculty of Atatürk Education, Marmara University. While the levels of moral reasoning competence were measured by *Moral Judgment Test* (MJT) and the level of dogmatism is determined by *Dogmatism Scale*. The major findings are as follows: whereas two constructs are significantly related with sex, neither the levels of income nor departments of students produce any difference. At the same time the main hypothesis is valid: There is significant negative correlation between dogmatism and moral reasoning competence.

Tablo 1*Doğmatizm Ölçeği Maddelerine Ait**Frekans, Yüzde ve Ortalamalar*

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Ne Katılmıyorum, Ne Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Ortalama	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	\bar{x}	sd
1. Benim için yalnızca tek bir doğru vardır.	51	22,4	110	48,2	31	13,6	27	11,8	9	3,9	2,27	1,06
2. Pek çok insan kendisi için neyin doğru olduğunu bilmiyor.	4	1,8	13	5,7	33	14,5	137	60,1	41	18,0	3,87	,83
3. Benimsediğim düşünceyi ve inancı yaygınlaştırmak için çoğunlukla güç kullanmam gerekli olabileceğini düşünürüm.	123	53,9	78	34,2	11	4,8	8	3,5	8	3,5	1,68	,97
4. İnsanların fikirlerini özgürce ifade etmeye hakkı olduğuna inanıyorum.	104	4,3	1,3	10	4,4	60	26,3	145	63,6	1,57*	,97	
5. Bir başkası benim dile getirdiğim gerçeği kabul etmeyecek olsa kan beynime sığar.	70	30,7	111	48,7	28	12,3	10	4,4	9	3,9	2,02	,98
6. Benimsediğim inanç ve düşüncelerin doğruluğuna kanaatim tamdır; fakat dünyada var olan çok çeşitli felsefi ideolojilerin de doğru bir yanının olabileceğini düşünüyorum.	15	6,6	19	8,3	26	11,4	125	54,8	43	18,9	2,29*	1,07
7. Politik ya da ideolojik düşmanlarımızla uzlaşmamız, kendi tarafımıza ihanet etmek demektir.	50	21,9	89	39,0	60	26,3	19	8,3	10	4,4	2,34	1,05
8. İki tür insan vardır. Gerçek düşmanları ve gerçek taraftarları.	37	16,2	88	38,6	55	24,1	39	17,1	9	3,9	2,54	1,08
9. Bazı insanlardan sahip oldukları inanç ve fikirlerden dolayı nefret ediyorum.	57	25,0	83	36,4	38	16,7	42	18,4	8	3,5	2,39	1,15
10. Hararetli tartışmalar esnasında kendi fikirlerime çok fazla yoğunlaştığımdan diğerlerinin sözlerini dikkatle takip edemiyorum.	33	14,5	130	57,0	31	13,6	33	14,5	1	,4	2,29	,90
11. Aynı fikirlere sahip olduğumuz kişilere açıkça saldırarak büyük bir suçtur.	16	7,0	65	28,5	55	24,1	71	31,1	21	9,2	3,07	1,12
12. Toplumsal ve ahlâkî sorunları tartıştığım pek çok kişi, maalesef gerçekte neler olup bittiğinden haberdar değil.	4	1,8	27	11,8	48	21,1	119	52,2	30	13,2	3,63	,92
13. İyi bir yaşam sürmek için benimle aynı fikir ve zevklere sahip olan kişilerle yakınlık kurmam gerektiğine inanıyorum.	13	5,7	46	20,2	40	17,5	97	42,5	32	14,0	3,39	1,13
14. Otoriteye saygı ve büyüklere itaat çocuklara öğretilmesi gereken başlıca değerlerdir.	25	11,0	51	22,4	60	26,3	69	30,3	23	10,1	3,06	1,17
15. Yeni ve farklı durumlarla karşılaşmaktan ve onlara uyum sağlamaya çalışmaktan zevk alırım.	4	1,8	29	12,7	59	25,9	96	42,1	40	17,5	2,39*	,98

* *tersten puanlanmaktadır. Ortalaması da buna göre alınmıştır.***Tablo 2**

Doğmatizm ve Ahlâkî Yargı Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Boyut	Cinsiyet	n	\bar{x}	ss	t Test	
					sd	T
Doğmatizm	Erkek	126	2,65	0,36	226	-3,07*
	Bayan	102	2,50	0,31		
Ahlâkî Yargı	Erkek	126	15,03	10,35	226	2,40*
	Bayan	102	18,58	11,94		

p<.05

Tablo 3*Dogmatizm ve Ahlâkî Yargı Puanlarının Algılanan Gelir Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere*

n, \bar{x} ve ss değerleri					ANOVA				
Alt Boyutlar	Gruplar	n	\bar{x}	ss	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Kareler Ort.	sd	F
Dogmatizm	Ortanın altı-düşük	45	2,67	,34	Gruplar İçi	,425	2	,21	,16
	Orta	155	2,57	,35	Gruplar Arası	26,510	225	,12	
	Ortanın üstü-yüksek	28	2,54	,32	Toplam	26,935	227		
	Toplam	228	2,59	,34					
Ahlâkî Yargı	Ortanın altı-düşük	45	16,20	10,78	Gruplar İçi	113,326	2	56,65	,63
	Orta	155	16,40	11,42	Gruplar Arası	28397,54	225	126,21	
	Ortanın üstü-yüksek	28	18,49	10,88	Toplam	28510,87	227		
	Toplam	228	16,62	11,21					

Tablo 4*Dogmatizm ve Ahlâkî Yargı Puanlarının Bölüme Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları*

n, \bar{x} ve ss değerleri					ANOVA				
Alt Boyutlar	Gruplar	n	\bar{x}	ss	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Kareler Ort.	sd	F
Dogmatizm	Türk Dili ve Edebiyatı	31	2,69	,28	Gruplar İçi	1,077	6	,180	1,534
	Biyoloji	35	2,55	,34	Gruplar Arası	25,858	221	,117	
	Fizik	32	2,58	,33	Toplam	26,935	227		
	Coğrafya	30	2,65	,38					
	Matematik	36	2,56	,33					
	Tarih	31	2,46	,40					
	Kimya	33	2,63	,31					
	Toplam	228	2,59	,34					
Ahlâkî Yargı	Türk Dili ve Edebiyatı	31	14,93	11,00	Gruplar İçi	567,036	6	94,506	,747
	Biyoloji	35	19,50	14,53	Gruplar Arası	27943,829	221	126,443	
	Fizik	32	15,14	10,86	Toplam	28510,865	227		
	Coğrafya	30	16,73	9,54					
	Matematik	36	15,65	12,23					
	Tarih	31	18,17	7,76					
	Kimya	33	16,07	10,89					
	Toplam	228	16,62	11,21					

Tablo 5*Dogmatizm Ahlâkî Yargı Puanları Arasındaki Korelasyon Katsayıları (n=228)*

	1	2
1. Dogmatizm	r	1
2. Ahlâkî Yargı	-.37*	1

* p<.001

